

॥ श्रीस्वामी समर्थ जय जय स्वामी समर्थ ॥

दिनांक ०८/०७/२०१७ रोजी गुरुपौर्णिमेचा शुभ मंगल सोहळा औरंगाबाद स्थित दिशा नगरी सभागृहामध्ये अत्यंत आनंदात उत्साहाने पार पडला. त्यावेळेस सकाळी परमपूज्य श्रीस्वामिस्वरूप सद्गुरू लाठकर काकांचे सभागृहात प्रवचन झाले होते. तेच प्रत्यक्ष प्रवचन आपल्यासमोर DTP स्वरूपात प्रस्तुत आहे. आपण अत्यंत भक्तीभावाने श्रवण, अभ्यास आणि निदिध्यास करावा ही विनंती.

॥ अवधूत चिंतन श्रीगुरुदेव दत्त श्रीस्वामी समर्थ महाराज की ॥

आज विशेष दिवस आहे. भक्त आणि सद्गुरू ह्यांच परस्परांमध्ये जे नात असतं त्या नात्यामध्ये जी भक्ती आहे, ज्ञान आहे आणि परस्परांच्या बदलच जे आकलन आहे ते आकलन प्रत्यक्ष अनुभवाचा आजचा हा दिवस आहे. आज व्यास पौर्णिमा आहे. व्यासांची प्रार्थना करताना

नमोस्तुते व्यास विशालबुद्धे फुल्लारविन्दा यत् पत्रनेत्र ।

येन त्वया भारततैलपूर्णःप्रदीपः प्रज्वालितो ज्ञानमयः ।

व्यासांना ज्ञानस्वरूप म्हटलंय. आणि त्यांच स्मरण करताना व्यासांच्या अथक तपस्येतून जे वेद-वाङ्मय, उपनिषद, भगवतगीता, षड्दर्शन असे विशाल असं वाङ्मय ज्याचातून निर्माण झाल ते व्यास म्हणजे प्रत्यक्ष गुरुतत्वाचाच अविष्कार आहे. अश्या व्यासांच आज आपल्याला स्मरण करायचं आहे की ज्यांचामध्ये परिपूर्णता आहे आणि त्याच व्यासांचा माध्यमातून महाभारताचा ग्रंथ लिहिला गेला. आणि त्या महाभारताच्या मध्यभागी भगवंतांनी अर्जुनाला उपदेश केलेलाय; त्याच स्मरण करण्याचा आज दिवस आहे. सद्गुरू म्हणजे प्रत्यक्ष परब्रह्म परमेश्वर हे ज्ञान देण्यासाठी ज्यावेळेस भक्तांच कल्याण करण्यासाठी भूलोकात येतात तेव्हा त्यांना आपण सद्गुरू म्हणतो. पण त्यांच जे मूळस्वरूप आहे ते सच्चिदानंदघनस्वरूप परब्रह्म परमेश्वर आहे आणि तोच भगवान श्रीकृष्ण आहे जो जगतगुरुच आहे. म्हणून त्या ठिकाणी भगवान श्रीकृष्ण आणि अर्जुन ही जी गुरु-शिष्याची जोडी आहे नं ही गुरु-शिष्याची जोडी अतिशय अभ्यास करण्याचा दृष्टीने योग्य आहे. आणि त्यामध्ये भगवतगीता हा जो ग्रंथ आहे हा ग्रंथ गुरुंनी शिष्याला ज्ञान कसं द्याव, काय द्याव आणि ते ज्ञान दिल्यानंतर त्याचा परिणाम काय होतो ह्याचं आकलन, संशोधन आणि अभ्यास करायचा असेल तर भगवतगीतेसारखा दुसरा ग्रंथ ह्या विश्वात नाही आहे. म्हणून जेव्हा-जेव्हा गुरु आणि शिष्य हा शब्द येतो तेव्हा-तेव्हा प्रकर्षांनी भगवान श्रीहरी कृष्ण आणि अत्यंत ऋजुता असलेला अर्जुन हे दोन व्यक्ती समोर येतात आणि ते जे प्रसिद्ध चित्र आहे की; रथ उभा आहे आणि खाली अर्जुन जो आहे तो आपलं धनुष्य खाली ठेऊन भगवंताला नमस्कार करतोय आणि भगवंत त्याचाकडे कृपादृष्टीने पाहतायं हे दृश्य आपण अनेकदा वेळेला पाहिलंय. ह्या दृश्यामध्ये गुरु आणि शिष्य हे कसे आहेत ह्याची चित्रामध्ये अतिशय समर्पकपणे अशाप्रकारची ती दिशा दिलेली आहे आणि आपण भगवतगीता वाचत गेलो म्हणजे आजचा रविवार हा आमचा भगवतगीतेचा असतो खरं म्हणजे. आणि आज गुरुपौर्णिमेचा दिवस आणि मला पुन्हा एकदा भगवतगीतेच स्मरण ह्या निमित्तानी येतंय की भगवतगीतेचं जर अध्ययन केलं तर गुरु काय आणि शिष्य काय ह्याचं तर आकलन होतंच पण गुरुंनी शिष्याला जे ज्ञान देत असताना शिष्यांनी आपली जिज्ञासा कशी व्यक्त करायची ह्याच ही दिव्यदर्शन भगवतगीतेत आहे. भगवतगीतेचा पहिला अध्याय ह्या वेळेस अभ्यास केला खूप लोकांना असं वाटत पहिल्या

अध्यायात काय सांगितलंय काही विशेष नाही. विशाद योग आहे तो, आणि त्याचामध्ये सगळा हा अर्जुनाचा जो गोंधळ आहे नं तो हा सध्याच्या समाजामध्ये प्रत्येक मनुष्याचा अंतःकरणात जो गोंधळ आहे त्या गोंधळाच त्या ठिकाणी प्रतिक आहे. करू का नको करू ? योग्य का अयोग्य आहे? आणि कधी कधी मी जे विचार करतो तेच बरोबर. आपण जर पाहिलं आता तर ह्या काळात तर्कवाद असावा. तर्कवादाला विरोध नाही आहे. पण तर कृतर्क असेल आणि माझंच म्हणण बरोबर आहे असं असेल तर त्याला गुरुची प्राप्ती नाही होत.

सुरुवात जर पाहिली भगवतगीतेची तर सगळ्यांनी भगवतगीतेचा अभ्यास केला असेल तर त्याचामध्ये अर्जुन आपला सिद्धांत मांडतो आणि त्याच समर्थन करत असतो की कस योग्य आहे माझ म्हणण की, “हे युद्ध करणं योग्य नाही आहे” त्या ठिकाणी युद्ध आहे आज आपल्यासमोर असलेला कर्तव्य आहे. प्रत्येक माणसाला एक समोर कर्तव्य दिलेला आहे पण मनुष्य कळत न कळत समर्थन असं करतो की तू हे कर्तव्य टाळल तर जमेल की नाही. आपण कार्यालयात जातो, आपल्या व्यवसायात असतो आणि आपण कमीत-कमी वेळामध्ये जास्तीत-जास्त पैसा कसा मिळेल आणि आपल्या कर्तव्याला कसं टाळता येईल ही स्थिती अर्जुनाला झालेला जो घोळ आहे की हे माझे सगळे आत्मस्वकीय आहेत ह्यांचावर मी धनुष्यबाण कसा काय चालवू ? आणि न चालवणं कसं योग्य आहे ह्याचं समर्थन तो करतोय हे आजच्या समाजाच हे म्हणजे प्रतिनिधित्व आहे, प्रतीकात्मक दर्शन आहे त्याचं. आता तिथून ही जी स्थिती समाजाची आहे ह्या समाजातल्या प्रत्येक मनुष्याला आनंद पाहिजे आहे, समाधान पाहिजे आहे, तृप्ती पाहिजे आहे, संपूर्णता पाहिजे, सर्वज्ञता पाहिजे आहे. पण हे पाहिजे असताना हे मिळवण्याकरता काय लागत हे माहित नाही. आणि अज्ञानाचा कारणाने ह्या सगळ्या जो गोष्टीचा शोध आहे तो चुकीच्या ठिकाणी चाललेला आहे मग त्याठिकाणी अर्जुन कोणत्या क्षणी तो शिष्य झाला, कोणत्या क्षणी त्याचामध्ये शिष्यत्वाच लक्षण आलं हे फार पाहण्यासारखं आहे.

पहिला अध्याय संपला, विशादयोग सांगितला. दुसरा अध्याय सुरु झाला. पहिल्या श्लोकापासून सहाव्या श्लोकापर्यंत परत थोड-थोड विवेचन चालू होत. स्वामी महाराजांच्या मुखातून भगवतगीता ऐकण्यासारखी आहे. त्यात महाराजांनी वाक्य असं म्हटलं की भगवान श्रीकृष्णबद्दलच सांगत होते. सांगता-सांगता-सांगता असं म्हणाले की,” अर्जुन हे सगळ काय बडबडत करत होता नं तर त्यावेळेस मी स्वतः मागे वळून पाहिलं. महाराज काय म्हणतात, “मी मागे वळून पाहिलं.” म्हणजे त्या वाक्यामध्ये एक प्रकर्षाने गोष्ट अशी आहे की महाराज आणि भगवान श्रीकृष्ण ह्यांचात भेद नाही. ते न कळत काय म्हणतात “मी मागे वळून पाहिलं, आणि माझ्या चेहऱ्यावर असं काही स्मित होत की ते स्मित पाहून अर्जुन ओशाळला.” अर्जुनाला असं वाटलं की आपलं काही चुकतंय का? आपण आतापर्यंत जे काय सांगत होतो हे सांगताना आपलं काही चुकतंय का ? भगवान श्रीकृष्णांनी त्याला तुझ चूक काय का बरोबर आहे असं काहीही म्हटलेलं नाही आहे फक्त काय केल माहिती आहे का, हातात लगाम धरले आणि मागे वळून पाहिले आणि त्याचाकडे अश्या काय नजरेन मंद स्मित केल आणि अश्या काय भुवया उडवल्या की त्यावेळेस तत्क्षणी अर्जुनाला असं वाटल की माझ कुठेतरी काही चुकतंय बर का. हे आतापर्यंत जे समर्थन करत आलोय नं की असं काही युद्ध करणे योग्य नाही आहे, युद्ध केल तर किती सगळी हानी होईल वगैरे वगैरे पुष्कळ वर्णन आहे. पण नंतर भगवान श्रीकृष्णाच्या व्यक्तिमत्वामध्ये जे सामर्थ्य आहे, दृष्टीमध्ये जी एक शक्ती आहे ती शक्ती ही गुरुची शक्ती आहे. जेव्हा भगवान श्रीकृष्ण मागे वळून पाहतात आणि मंद स्मित करतात तेव्हा स्वामी म्हणतात “मी मागे वळून पाहिलं आणि माझ्या चेहऱ्यावरच मंद स्मित पाहून अर्जुन ओशाळला”. मी परत-परत ते ऐकत असतो आणि मला फार आश्चर्य वाटतं की

महाराज बोलताना न कळतपणे ते आणि भगवान श्रीकृष्ण कसे एकरूप आहे ते सांगताय आणि सांगताना ती जी दृष्टी आहे नं ती दृष्टी गुरुची दृष्टी आहे. त्या दृष्टीमध्ये बघ कसं चुकतोयस तू , काय जे करतोयस ते बरोबर आहे का चूक आहे , वाक्य कुठेही नाही, शब्द कुठेही नाही, उच्चारण कुठल्याही गोष्टीचा नाही आहे. फक्त दृष्टीक्षेप आहे. आणि त्या दृष्टीक्षेपामध्ये एवढी शक्ती आहे की अर्जुनाला आपल्या अज्ञानाच ज्ञान झालं. म्हणजे शिष्य होण्याकरता काय लागतं पहिल्यांदा तर जो पर्यंत मनुष्य आपल्या अज्ञानालाच ज्ञान समजतो तो पर्यंत तो शिष्य होण्याचा लायकीचाच नाही आहे. ज्याक्षणी मनुष्याला असं वाटत की आपलं कुठेतरी चुकतंय, आपलं काहीतरी अज्ञान आहे अशी जाणीव ज्यावेळेस होते तेव्हा तो शिष्य होण्याचा लायकीचा होतो, तो पर्यंत नाही.

तर्कवाद चालू आहे, आता आपण पाहतो नं सगळं तर्कानं चालू आहे काम पण कुठेही आत्मपरीक्षण नाही आहे. कुठेही ज्ञान घेण्याची जिज्ञासा नाही आहे. ज्याक्षणी म्हणजे भगवंत फार दयाळू आहेत म्हणजे अश्यासुद्धा माणसाला एका क्षणात परिवर्तीत करतात. आणि मग दुसऱ्या अध्यायातला सातवा श्लोक , काय म्हणतात “ कार्पण्यादोशो “ , माझ्या स्वभावाबद्दल, माझ्या स्वधर्माबद्दल मी संभ्रमित झालेलो आहे. आपल्या संभ्रमाच ज्ञान आहे, आपल्या अज्ञानाच ज्ञान आहे, आपल्या अपूर्णतेच ज्ञान आहे ही पहिली गोष्ट. शिष्यांच लक्षण किव्हां भक्ताचं लक्षण काय आहे तर मी अपूर्ण आहे. मला अज्ञान आहे. मला संपूर्ण ज्ञान प्राप्त करायचं आहे. मला पूर्णत्व प्राप्त करायचं आहे. मला काय करावं आणि काय करू नये ह्याचाबद्दल मला संभ्रम झाला आहे त्या संभ्रमाच मला ज्ञान दिलयं. लक्षात घ्या की शिष्य कोण किव्हां सद्गुरुचा भक्त कोण आहे तर ज्या भक्ताला अशी स्पष्ट जाणीव झालेली आहे की नाही, आपल्याकडे अज्ञान आहे बर का, आपल्याला काही गोष्टी कळतं नाही. आणि आपल्याला ते ज्ञान प्राप्त केलं पाहिजे. दुसरा भाग त्याच श्लोकामध्ये आहे, की मी आता तुला संपूर्ण शरण गेलेलोय. पहिला भाग काय सांगितला ,” मला काहीही कळत नाही. मला संभ्रम झालेला आहे, मला समजत नाही” एवढ सगळं पहिला अध्याय पूर्ण सांगितला, ज्ञानाचं लक्षण सकट सगळ्या अनेक गोष्टी सांगितल्या त्यावेळेस समोर पहात होते भगवंत जे आहेत नं समोर पहात होते. फक्त मागचा डोक्याचा भाग दिसत होता. म्हणून अर्जुनाला काय जेव्हा भगवंताची पाठ असते की नाही तेव्हा असं वाटत की माणसाला की बुआ आपल्याकडे पहात नाही. पण पाठ जरी असली तरी सहस्त्राक्ष आहेत ते. ते सगळीकडे पहात असतात. भगवंताची नजर समोर असली तरी सबंध ब्रह्मांडावर नजर आहे ते सद्गुरु आहेत. ते म्हणतात बोलु द्या नं ते म्हणतात बोलेल किती , बोलून बोलून थकून जाईल तो. आणि हा थकवा आला की फक्त पाहिलं बर कां, काही बोलले नाहीत. त्या पाहण्यामधून अर्जुन असं म्हणतो की,” मला माझ्या अज्ञानाची जाणीव झालेली आहे, मला काय कराव आणि काय करू नये हे कळत नाही. मला माझ्या स्वधर्माबद्दलच हे संभ्रम झालेलं आहे. तेव्हा माझ कल्याण ज्याचात आहे अश्याप्रकारचा मार्ग तू मला दाखव.” विचार करा प्रश्न काय आहे बघा. म्हणजे एखाद्या भक्तांनी सद्गुरुसमोर गेल्यानंतर की मला पैसे द्या, मला माझ भोग-ऐश्वर्य द्या. असं म्हणण्यापेक्षा माझा श्रेयस पथ काय आहे, माझ कल्याण कशात आहे ज्याचामुळे माझ्या जीवनाचा उद्धार होईल असं काय आहे ते मला सांग.” इथे अर्जुनाच शिष्यत्व दिसतं. शिष्याला आपला उद्धार व्हावा, आपलं कल्याण व्हावं, संपूर्णपणे आपल्याला ज्ञान प्राप्त व्हावं अशी जाणीव ज्यावेळेस होते, अशी जिज्ञासा जेव्हां होते तेव्हा सद्गुरु समोर येऊन उभा राहतो. काही लोक म्हणतात अहो गुरु प्राप्त नाही झाले काय करायचं ? गुरु आम्हाला मिळतील का ? तुम्ही आम्हाला अनुग्रह देणार का ? तेव्हा त्यांना मला एकच म्हणावसं वाटत

की, “ जिज्ञासा निर्माण झाली आहे का अंतःकरणामध्ये ज्ञानप्राप्तीची ? कशाकरता पाहिजे तुम्हाला गुरु ? तुमचे भोग-ऐश्वर्य देण्याकरता? का तुमच कल्याण करण्या करता ? भोग-ऐश्वर्यालाच कल्याण समजणारे असतील तर अज्ञानालाच ज्ञान समजणारे आहेत. म्हणून ह्या सातव्या श्लोकापासून भगवतगीता खऱ्या अर्थाने सुरु होते आणि ह्या सातव्या श्लोकातून भगवतगीतेचा जन्म झालेला आहे आणि भगवतगीता म्हणजे गुरुंनी शिष्याला दिलेलं ज्ञान. म्हणून हा संदर्भ ग्रंथ फार महत्वाचा आहे. आणि त्याचानंतर जे भगवंतानी विवेचन केलयं ते अठराव्या अध्यायापर्यंत तुम्ही पहात गेलात तर त्या प्रत्येक विवेचनामध्ये अशी चढती भाषण म्हणजे प्रत्येक ज्ञानाचा जो टप्पा सांगत गेले नं तो विलक्षण आहे. म्हणजे आपण जर एक सिंहावलोकन केल पूर्ण अठरा अध्यायाच आणि भगवंतांनी नेमक काय ज्ञान दिलं ओ ते जर आपण पहायचा प्रयत्न केला तर गुरुंनी शिष्याला काय द्याव आणि शिष्यांनी गुरुला काय विचारावं ह्या दोन्हीची उत्तरं भगवतगीतेमध्ये आहे.

आजच्या गुरुपौर्णिमेच्या दिवशी व्यासांनी लिहिलेली भगवतगीता व्यासपौर्णिमेच्या निमित्तानी आणि भगवंतांनी सांगितलेली अर्जुनाला सांगितलेला उपदेश हा गुरुंनी शिष्याला दिलेला उपदेश ह्याचावर चिंतन हे केल्यास आजच्या दिवसच औचित्य आपण साधलं असं म्हणता येईल. तर त्या ठिकाणी भगवंत काय म्हणतात,” अरे ज्याचा विचारच करायला नाही पाहिजे त्याचा विचार करतोस. ज्याचाबद्दल चिंता करण्यासारखीची गोष्ट नाही त्याची तू चिंता करतोस.” सुरुवात कशी आहे बघा. भगवतगीता जर पहात गेलो नं तर त्या ठिकाणी म्हणतात, “ तू ज्याचाकरता शोक करतोयस नं तो देह” तो देह आहे जो असून नसल्यासारखा आहे. आणि जे टिकाऊ आहे जे शाश्वत आहे जे तुझ अस्तित्वाच अधिष्ठान अखंड आहे, जे ज्ञानस्वरूप आहे त्याचं मात्र तू चिंतन सुद्धा करत नाहीस. मोठे-मोठे पंडित सांगतात की, ज्याचा विचार करण्याची आवश्यकता नाही, ज्याचावर चिंतन करण्याची आवश्यकता नाही त्याची चिंता करणं अयोग्य आहे. जे शाश्वत आहे त्याच चिंतन कर. तू आणि मी शाश्वत आहे. तुझ अस्तित्त्व आणि माझं अस्तित्त्व शाश्वत आहे. आता ज्ञान द्यायला सुरुवात केली आहे. आणि त्या ज्ञानामध्ये हळू-हळू हळू-हळू भगवंतानी भक्ती केव्हां मिसळली हे कळालच नाही. म्हणजे जर आपण म्हणालो भक्तीयोग बारावा अध्याय असा नाही आहे त्याचाआधी भगवंत काय म्हणतात अनन्यशरणभावाने माझ्याकडे ये.मी तुझा योगक्षेम करेन.बारावा अध्यायाचा आधीच सांगितलय. ज्ञान देत असताना ते म्हणतात मी तुला ज्ञान असं देईन की मी विज्ञानासहीत ज्ञान देऊन त्या विज्ञानासहीत ज्ञान प्राप्त झाल्यानंतर तुला मिळवण्यासारख काही राहणारच नाही. ज्ञानाची कक्षा हळू-हळू-हळू कशी वाढत गेली, कसा विस्तार केला. गुरुंनी शिष्याला काय ज्ञान द्याव ते ज्ञान कशा पद्धतीने द्याव आणि त्या ज्ञानाचा विनियोग केल्यास त्या शिष्याची काय प्रगती होते ह्याच वर्णन आहे खूप भगवतगीतेत. म्हणून कोणत्याही गुरुशिष्याचा संवादामध्ये गुरुचरित्राचा ग्रंथ आहे, गुरुगीता आहे. गुरुच्या संदर्भातलं वाङ्मय प्रचंड आहे. ह्या सर्व वाङ्मयाचा अभ्यास केला असताना असं लक्ष्यात येत की भगवतगीता हा जो ग्रंथ आहे नं हा गुरु-शिष्य संवाद आहे. श्रीकृष्ण-अर्जुनसंवादे असं जरी म्हटलं तरी श्रीकृष्णच्या ठिकाणी गुरु आहेत आणि अर्जुनाच्या ठिकाणी शिष्य आहे म्हणून गुरुशिष्यसंवादे असा जर शब्द तिथे लावला तर गैर होणार नाही,पण भगवंतासारखा गुरु नाही ओ. भगवंत जर आपल्याला समजा प्रत्यक्ष समोर सांगायला आले नं दुसर त्याचा पलीकडे काहीच नाही आहे. आणि स्वामी म्हणतात मै ही राम हुं, मै ही कृष्ण हुं. मीच राम आहे, मीच कृष्ण आहे. मीच अर्जुनाला उपदेश केला. म्हणजे गुरुतत्व कसयं की गुरुतत्व परब्रह्म परमेश्वर आहे आणि त्याचाच अनंत अविष्कार आहे. त्या अनंत अविष्कारामध्ये भगवतगीता हे अत्यंत आदर्श उदाहरण आहे. म्हणून मी आजच्या निमित्ताने सांगतो की प्रत्येकाने

आपल्या भक्तांनी घरात भगवतगीता ठेवावी. दररोज दहा संस्कृत श्लोक त्याचे वाचावेत. त्याचा अर्थ वाचावा, त्याचा आशय वाचावा. आणि गुरूंनी शिष्याला काय-काय दिलेलं आणि शिष्यांनी त्याचावर काय-काय जिज्ञासा निर्माण केली. छप्पन प्रश्न आहे , अर्जुनाचे किती आहेत छप्पन प्रश्न आहेत. एकानंतर एक प्रश्न आहेत ओ. म्हणजे प्रश्न विचारणारा मनुष्य जो आहे हा आपल्या कल्याणाचा तळमळीकरीता विचारतोय. आणि त्याचा मनामध्ये कुठेही काहीही अपूर्णता जाणवली की त्याला सहन होत नाही. जो विद्यार्थी आहे नं तो फक्त दाखवतो फक्त की मला सगळं कळालं तर तो प्रश्न विचारत नाही. पुष्कळां वर्गामध्ये शिक्षक विचारतात काय रे समजलं का सगळ्यांना ? जर समजलं नसेल तर प्रश्न विचारा. एकही प्रश्न विचारत नाही. म्हणजे सगळ्यांना समजलं का ओ? अहो काय समजलंय हेच समजलं नाही. म्हणजे परिस्थिती अशी झाली की जेव्हा प्रश्न विचारायला सांगितला तेव्हा काहीही प्रश्न विचारायचा प्रश्नच नाही. कारण चिंतनच नाही केलं ओ त्याच. पण सांगणारा जो तुम्हाला एक-एक उदाहरण सांगत असेल आणि त्याचावर तुम्ही गांभीर्याने चिंतन केलं त्याचावर विचार केला तर जिज्ञासा ही निर्माण झालीच पाहिजे. हे विद्यार्थ्यांचं वैशिष्ट्यपूर्ण लक्षण आहे की ज्या विद्यार्थ्यांच्या अंतःकरणामध्ये जिज्ञासा निर्माण झाली तोच खऱ्या अर्थाने शिष्य होण्याकरता योग्य आहे.

अत्यंत आदर्श उदाहरण म्हणजे अर्जुन. अर्जुनाच्या मनात एक-दोन नाही छप्पन प्रश्न निर्माण झाले. भगवतगीतेचा अभ्यास करण्याची एक पद्धत सांगतो तुम्हाला. तुम्ही जर भगवतगीतेमध्ये अर्जुनाने विचारलेले प्रश्न वेगवेगळे काढले आणि त्या प्रत्येक प्रश्नाला भगवंतांनी दिलेलं उत्तर हे जर त्या प्रश्नाचा खाली लिहायला सुरुवात केली तर भगवतगीता वेगळ्या पद्धतीने तुम्ही Rewrite कराल आणि प्रश्न काय आणि उत्तर काय, प्रश्न काय आणि उत्तर काय आणि त्याचामध्ये एवढ्या गमती पहायला मिळतील तुम्हाला की त्या उत्तरामध्येच प्रश्न निर्माण व्हावेत असं उत्तर आहे. म्हणजे उत्तर असे सांगितले असे गमतीदार सांगितले की ज्ञानासारखं सर्वश्रेष्ठ असं काहीच नाही कारण ज्ञान हे सर्वश्रेष्ठ आहे. दुसरं काहीही करण्याची गरज नाही, ज्ञानच घ्याव. मग आता प्रश्न निर्माण झाला नं की कर्म कशाला करायला सांगितलं. ज्ञानासारखं पवित्र आणि श्रेष्ठ दुसरं जर काही नसेल तर तू मला कर्म करायला कशाला सांगतोस ? वस्तुतः प्रश्न अर्जुनाच्या मनामध्ये भगवंतांनीच आणला बघा. काय सांगोत ज्ञानासारखं दुसरं पवित्र काहीही नाही, सर्वात श्रेष्ठ काय असेल तर ज्ञान आहे. सर्वात पवित्र काय असेल तर ज्ञान आहे. म्हणजे आतापर्यंत तिसरा अध्याय आणि चौथा अध्याय मध्ये सांगितलं सगळं त्या सांगण्यामध्ये की तू कर्म कर तू स्वधर्म कर तुझं कर्तव्य कर तुझं हे कर आणि पुढे सांगितलं ज्ञानासारखं दुसरं काही श्रेष्ठ काही नाही. मग कर्तव्य कशाला करायचं ? आला प्रश्न. पुढचा अध्याय सुरु झाला. म्हणजे तुम्ही जर पाहिलं नं त्या भगवतगीतेमध्ये भगवंतांचं निवेदन आणि त्या निवेदनातून जिज्ञासेची जागृती म्हणजे आता मी जसं शिष्याचं वैशिष्ट्य सांगितलं , शिष्य कसा असावा ? ज्याचा अंतःकरणामध्ये जिज्ञासा निर्माण व्हावी. तर इथे गुरु कसा असावा हे ही सांगितलं. गुरु असा असावा की त्याचा अंतःकरणामध्ये लपलेली जिज्ञासा जागृत झाली पाहिजे. भगवंतांचे एक-एक निवेदन जर पाहिले नं तर पुन्हा पुन्हा प्रश्न निर्माण होतात. आणि त्या प्रश्नाची निर्मिती भगवंत करतो. की जिज्ञासा जी निर्माण करतो तो भगवंत, ह्याला सद्गुरु म्हणतात. सद्गुरु कोणाला म्हणायचं की जो नुसता बसलाय काही नही मनामध्ये प्रश्न नाही काय रे मनामध्ये काहीच नाही. नुसत्या नजरेन जिज्ञासा निर्माण होते. किव्हां असं निवेदन करायचं की त्यात पुष्कळ अर्थ भरलेले आहेत पण त्याचामध्ये जिज्ञासा जागृत होते आणि अश्या रीतीने भगवंतांनी अर्जुनाच्या मनामध्ये छप्पन वेळेला जिज्ञासा निर्माण केली , विचार करा. आणि सगळ्यात शेवटी म्हणून पटलं का तुला ? मी सांगितलेलं पटत असेल तर

घे बर का , म्हणजे एवढ सगळं रामायण इतक सगळ सांगितलं शेवटी काय म्हणाले पटत असेल तर घे बर का मी आपला सहज बोलून गेलो. काय लीला आहे बघा.भगवंताची लीला मोठी विचित्र आहे. Democracy म्हणतात ती तिथे आहे खऱ्या अर्थाने. कुठलीही जोर जबरदस्ती नाही. गुरु कसे असतात. आपल्या शिष्याला पूर्ण म्हणजे Democracy पद्धतीने treat करतात त्याचावर कुठल्याप्रकारचा जोर करणार नाही “ नाही तू माझ्या म्हणण्यासारखच ऐक, अजिबात नाही. पटत असेल तर घे. नाही पटत असेल ठीक आहे तुला जे योग्य वाटत ते कर. महाराजांसमोर विचारतात प्रश्न, शिष्य येतो ,विचारतो की “ महाराज माझ काम होईल की नाही होईल ?” तुला काय वाटत ? सांगता येत नाही मला काही? महाराज सांगतात “ मलाही सांगता येत नाही “. काय Democracy आहे बघा. तू जसा विचार करतो ना त्याला मी तथास्तु म्हणतो. आता जबाबदारी कोणाची राहिली मला सांगा. जे सद्गुरु त्या भक्ताला त्या शिष्याला अशा काही स्थितीमध्ये आणतात आणि अशी काही जबाबदारी देतात की त्याच जर काही चुकलं नं तर त्याच फळ त्याला भोगाव लागेल. काही वेळेला काही भक्त येतात विचारतात की फार दुःख आहे ओ ह्याचातून काही मार्ग निघेल का ? अरे तू भगवंतांच नाम घे ना, आणि काही प्रारब्ध असेल त्याप्रमाणे होईल. पण स्वामींची कृपा तुझ्यावर होईल. आता हे वाक्य इतकं गंमतीदार आहे नं की तो ऐकणारा म्हणतो की माझ काम होईल का नाही होईल ? हे काय बोलताय असं. म्हणजे विचारला प्रश्न काय माझ काम होणार का नाही होणार ? उत्तर काय दिलं “ महाराजांचं नाम घे, प्रारब्धाप्रमाणे जे व्हायचं आहे ते होईल ”. मी नाम घ्यायला आलोय का इथे ? मी माझी समस्या सोडवायला आलोय. पण महाराजांची लीला वेगळी आहे. महाराज म्हणतात,” प्रत्येक मनुष्य जो जन्मला नं तो स्वातंत्र्य घेऊन जन्मला, तो स्वाधीनता घेऊन जन्मला, तो पुरुषार्थ सिद्ध करण्याकरता जन्मला. प्रारब्धाच्या पाण्याच्या प्रवाहात वाहण्याकरता जन्मला नाही.” भगवतगीतेमध्ये अर्जुनाला भगवंतानी हेच सांगितलंय. काय रे तू काय काळजी करतोस ही माणसं आधीच त्यांचा मृत्यू झालेला आहे. आधीच मृत्यू झालेला आहे अकरावा अध्याय. अकराव्या अध्यायामध्ये विश्वदर्शन देताना त्यांनी त्या युद्धाचं दर्शन पण दिलं त्याला. आणि सगळे जे कौरव आहेत जे मरताय ते दाखवलय. अजून तर युद्धही सुरू व्हायचंय हे तर काय दाखवलं सगळं. सगळ्यांचा मृत्यू झालेला दाखवलाय. हे घडणारच आहे ह्यात काही शंकाच नाही आहे. पण तुला तुझा पुरुषार्थ सिद्ध करायचाय. हे घडणारच आहे मग काही लोक प्रश्न विचारतात की बुआ ज्योतिषी सांगतात की तुमच्या कुंडलीमध्ये मृत्यू योग आहे. महाराज काय करता येईल का ते सांगा. महाराज म्हणतात कुंडलीत जे काय लिहिलंय ते चूक नाही. त्याचा पूर्ण छातीचा हृदयाचा ठोका चुकला. काय तरी मार्ग मागायला गेलो तर महाराजांनी त्याचावरच शिक्या मारला. पण तू काळजी करू नकोस. पुढच वाक्य. महाराजांची बोलण्याची पद्धत फार वेगळी आहे. किती पाणी आहे ?किती विश्वास आहे ? किती श्रद्धा आहे ? किती समर्पण भाव आहे ? महाराजांच्या शब्दावर किती श्रद्धा आहे त्याची ? आणि मगं म्हणतात अरे काही नाही रे जन्म मृत्यू जरा व्याधी देहाला आहे. तुला थोडीच आहे ? तुला जन्मही नाही मृत्यूही नाही. ते म्हणतात आता हे काय वेगळच ज्ञान सांगायला, मला भिती वाटते मृत्यूची. आणि हे सांगतात काय वेगळच सांगतात. भगवान श्रीकृष्ण आणि अर्जुनाचा संवाद असाच आहे. काही फरक नाही. हे जेव्हा निवेदन केलं तेव्हा दुसरा त्याचातून प्रश्न निर्माण झाला.

मी सगुण निर्गुण सांगितलं. निर्गुण निराकार सांगितलं. सगुण निराकार सांगितलं. सगुण साकार सांगितलं. तिन्हीमध्ये मी आहे म्हणून सांगितलं. आणि तिन्हीचा अभ्यास कर म्हणून सांगितलं. प्रश्न पडला नं

पुन्हा. की निर्गुण निराकारच उपासना करू की सगुण साकाराच करू ? बारावा अध्याय सुरु झाला. ते म्हणतात सगुण साकार उत्तम आहे बरं का. मग आधी कशाला वर्णन केल होत निर्गुण निराकारच ? समग्रता सांगण्याकरता पुष्कळदा तुमची जिज्ञासा जागृत करणं आवश्यक आहे. जर समझा सलग ज्ञान जर तुम्हाला पूर्ण दिलं ना तर एकतर साधारणपणे झोप लागते माणसाला. ते सहन नाही होत. मनुष्य झोपेमध्ये जातो. एकदा आमच्याकडे साधनेमध्ये काही लोक आले. आणि ते बाहेरच बसले होते, आणि घोरण्याचा आवाज आला. तेव्हा मी म्हटलं बा हा आवाज कशाचा आहे ? नंतर तो गृहस्थ भेटला मला. ते म्हणले मला ध्यान लावायची सवय आहे. मी ध्यानस्थ बसलो होतो. कालांतराने काय झाल की आपल्या मुलावरही चांगले संस्कार व्हावे म्हणून त्यांनी आपल्या मुलाला ही आणलं. तेव्हा घोरण्याचा आवाज double आला. मी म्हटलं तुमचे संस्कार मुलावर फार चांगले आहेत. सहन होत नाही ज्ञान. समस्या काय माहित आहे का एरवी काही नाही पण महाराजांचं प्रवचन लावलं नं अशी छान झोप लागते अगदी, काय तो स्वर असतो नं सारखा. आणि त्याचामध्ये इतके काही सगळे विधान असतात की ते आपल्याला पचतच नाहीत मुळात आणि मग झोप लागते. मग काही काही लोक आता माझ्या असं ऐकण्यात आलंय की काही काही लोक नं रात्रीच्या वेळेस महाराजांचं प्रवचन लावतात आणि निद्रानाशाचा जर दोष असेल नं तो नष्ट होऊन गाढ झोपेत जातात. ही अशी स्थिती आहे. म्हणून मग एक लक्ष्यात आलं की सगळ काही एकाच वेळी सांगायचं नाही बरं का. अधून मधून विचार प्रश्न निर्माण झाले पाहिजेत. भगवंतानी समजा सलग सगळी भगवतगीता सांगितली असती तर मला असं वाटत महाभारताच युद्धाच झाल नसत. त्याला अधून मधून अशी काही जागृती अशी काय जिज्ञासा निर्माण करत होते की त्या जिज्ञासेतून त्यांनी जे विचारलेले प्रश्न आहेत नं ते संबंध विश्वाला त्याचातून ज्ञान मिळालेलं आहे. भगवंताला ज्ञान काय अवघड नवतं. मग ते म्हणाले बुआ हे जे काय ज्ञान तू घेतलं नं त्याचा काही उपयोग नाही. सगळं सांगितलं. जो पर्यंत भक्ती नाही तोपर्यंत काही त्याचा उपयोग नाही. त्यामुळे तू अनन्यशरणभावाने मला शरण जा मी तुझा जो सगळा निर्वाह आहे योगक्षेम आहे तो मी करेन. आणि शेवटी सांगितलं की सर्वधर्मान्परित्यज्य मामेकं शरणं व्रज ।

अहं त्वा सर्वपापेभ्यो मोक्षयिष्यामि मा शुचः ॥

म्हणजे आधी सांगितलं स्वधर्म सिद्ध कर. क्षात्रधर्म आहे तो तुझा सिद्ध कर. मग सांगितलं तू ज्ञान घे. मग सांगितलं की तू माझ स्मरण कर. आणि मग हे सगळ सांगितल्यावर सर्व धर्माचा त्याग कर. तू मला एकट्याला शरण जा. मग तुझ्यामध्ये जे काय असलेली भिती आहे, चिंता आहे सगळ्याचा मी दूर करेन. आणि मी तुला मोक्ष प्रदान करेन. हे सगळं सांगण्याच आपण जर सिंहावलोकन केल भगवतगीतेच तर आपल्याला प्रकर्षाने काय जाणवलं असेल तर सद्गुरू काय आहेत आणि सतशिष्य काय आहे आणि शेवटी जेव्हा प्रश्न विचारला काय रे तुला सगळं कळाल का ? मी आतापर्यंत जे सांगितलं ते तुला पटलं का सगळ काय ? अर्जुनाने कबुल केलं बर का. शेवटी अर्जुन काय म्हणाला, की “ माझे सगळे संशय फिटले बर का. आता मला कुठल्या प्रकारचा मोह राहिलेला नाही. सर्व संशय माझे फिटलेले आहेत आणि मला संपूर्ण ज्ञान मिळालेलं आहे. आता मी माझ्या कर्तव्याला लागतो. “ आणि माझं कर्तव्य करत असताना तुझ अखंड अनुसंधान ठेवतो. शेवटी भगवतगीतेचा संदेश काय, कुठेही कर्तव्यापासून दूर जाण्याचा प्रश्न येतच नाही पण कर्तव्यामध्ये ज्ञानाच अधिष्ठान पाहिजे आणि कर्तव्यामध्ये भगवंताची भक्ती पाहिजे. अगदी थोडक्यात सांगताना स्वामी सांगतात योगत्रय समन्वय सांगताना तुमच्या आचरणामध्ये एक भक्ती संवेदना ठेवा आणि तुमच्या आचरणामध्ये ज्ञानाच

अधिष्ठान ठेवा. ज्ञानाचा अधिष्ठानावर संवेदनशील जर आचरण केल तर भगवतगीता सिद्ध होईल. ह्या तिन्ही गोष्टी एकमेकांना इतक्या लागून आहेत की त्या एकमेकांपासून सोडताच येत नाही. अभ्यास करायचं ना चांगला आवडीन अभ्यास कर नं. भक्ती आली. आणि अभ्यास करत असताना कशाचा अभ्यास करताय आपण आणि कशाकरता करतोय ह्याचही थोड भान ठेव नं. त्या ठिकाणी ज्ञान आलं. त्याठिकाणी कर्तव्य आलं. तेव्हा सद्गुरुंच्या मुखातून जर उपदेशाच जर सार काय असेल हे जर समजून घ्यायचं असेल तर सद्गुरुंच्या उपदेशातून सार असंय की कर्तव्यापासून दूर जाऊ नका. आपलं जे काय कर्तव्य आहे नं ते कर्तव्य अतिशय सचोटीन पार पाडत असताना त्याचामध्ये आवड निर्माण करा आणि ते जीव जगताच्या कल्याणाकरता करणार आहोत ह्याची जाणीव ठेवा. माझ्या स्वार्थाकरता माझ्या भोगाकरता कर्तव्य नाही आहे. मला जे आवश्यक आहे ते मला सहजतेन प्राप्त होईल. पण माझं प्रत्येक जे कर्तव्य मला करायचं आहे ते कर्तव्य जीव जगताच्या कल्याणाकरता करायचय. कारण जीव आणि जगतामध्ये जगदीश्वर आहे. त्याच कारण सुद्धा सांगितलंय. तेव्हा जीव आणि जगत शब्द वापरला तेव्हा त्याचा खरा अर्थ होता जगदीश्वर. पण जगदीश्वर असं म्हटलं की त्याला तो दिसत नाही नं म्हणून जीव जगत सांगितलं प्रत्येक जीवाला प्रत्येक प्राणीमात्रामध्ये भगवंताला पहा. म्हणजे काय करायचं ? प्रत्येक अणु-रेणूमध्ये माझ अधिष्ठान आहे. काही नाही तुझ कर्तव्य कर. समर्पण भावाने कर्तव्य कर. प्रत्येक मनुष्य ह्या जगामध्ये ,प्रत्येक माणसाने आपलं जर कर्तव्य करायचं असं ठरवलं तर ह्या पूर्ण विश्वाच नंदनवन होईल. काही फार मोठा अभ्यास, फार मोठे ग्रंथ वाचायची गरज नाही आहे. फक्त प्रत्येक व्यक्तीला जे-जे म्हणून काही कर्तव्य दिलंय ते कर्तव्य सचोटीन, आवडीनी, समर्पण भवानी जर केल तर संबंध विश्वाच कल्याण होईल. इतका सोपा मंत्र आहे हा. माणसं काय करतात दुसऱ्यांनी काय चूक केली आहे ह्याचावर चर्चा करतात. पण आपण आपलं कर्तव्य केल की नाही ह्याच भान राहत नाही. पण असं विसरा दुसऱ्याला. आपल्या कर्तव्याकडे लक्ष ठेऊन कर्तव्य सचोटीन जर केल तर तुम्ही ज्या कुटुंबात आहात, ज्या संस्थेमध्ये तुम्ही काम करता , ज्या देशामध्ये तुम्ही काम करता , त्या मानव विश्वामध्ये तुम्ही आहात ह्या सर्वांच कल्याण होणार आहे. आणि त्या सर्वांच्या कल्याणावरून तुमच ही कल्याण होणार आहे. म्हणून तुमच्या कर्तव्याला चुकवू नका आणि कर्तव्य कसं करायचं तर समर्पण भावाने करायचं. संबंध त्याग भावाने करायचं. आणि त्याचामध्ये आवड निर्माण करायची. आणि त्याच संपूर्ण ज्ञान घ्यायचं. आज जर भारताचा नागरिक जर आपण पाहिला तर आपल्याला स्पष्ट लक्ष्यात येईल की हा जो नागरिक आहे हा नागरिक खऱ्या अर्थाने भारताचा नागरिक आहे का ? पण नागरिक असण्याकरता त्याला देशाच, समाजाच पूर्ण ज्ञान मिळण आवश्यक आहे, आकलन होण आवश्यक आहे. समाजच आणि देशाच्या हिताबद्दलची तळमळ असण आवश्यक आहे तर तो नागरिक आहे. हा नागरिक जो आहे हा फक्त मतदान करण्याकरता नाही आहे. तर तो नागरिक जो आहे हा एक जर जबाबदार नागरिक जर व्हाचा असेल तर त्याला सद्गुरुनी दिलेली जे काय उपदेश आहे तो उपदेश पाळण आवश्यक आहे तो भगवतगीतेमध्ये दिलेला आहे. भगवगीता ही Universally Truth आहे प्रत्येक कोणत्याही काळामध्ये अतिशय लागू असणारा तो ग्रंथ आहे. म्हणून आजच्या ह्या विशेष दिवशी आपण व्यासांच स्मरण तर आपण करणारच आहोत पण व्यासांच वाङ्मयातून हे आपल्याला मिळालेलं आहे पण व्यासांच्या ह्या वाङ्मयाच्या निमित्ताने भगवान श्रीहरी कृष्ण आणि अर्जुनाचा जो संवाद आहे त्या संवादातून जो काही उपदेश आपल्याला मिळालेला आहे त्या उपदेशाचाही आज स्मरण करणं आवश्यक आहे. आणि त्या उपदेशातून आपला जीवनाचा प्रत्येक मार्ग जो आहे तो मार्ग हुडकत असताना आपल्याला भगवंतानी दिलेला जो काही आदेश आहे

त्या आदेशांच आपल्याला पालन करायचं आहे , तो भगवंत म्हणजेच सद्गुरू आहे. स्वामी म्हणजेच भगवंत आहेत. तेव्हा परब्रह्म परमेश्वर आणि सद्गुरू ह्यांचामध्ये कोणत्याही प्रकारचा भेद नाही आहे. ते कुठल्यातरी देहातून व्यक्त होतात. जसं श्रीकृष्णानी बासरीतून स्वर काढले तर त्या बासरीला फार महत्त्व नसत पण तरी पण आपल्याकडे अशी एक पद्धत आहे किंवा कोणी जर असं म्हटलं बुआ ही बासरी श्रीकृष्णांनी वाजवली आहे बर का , तर इतकी गर्दी होईल ना बासरीला पहायची . हा श्रीकृष्णांनी वाजवलेला शंख आहे , मला मध्ये एकाने सांगितलं की आमच्याकडे तो शंख आहे श्रीकृष्णाचा , फार उत्सुकता होती शंख पाहण्याची. अरे पण त्या शंखामधून ज्याने फुंक मारली तो कसा असेल. ज्या बासरीमधून स्वर ज्याने निर्माण केले तो कसा असेल. म्हणून बासरीच्या निमित्तानी बासरीच्या वादकाच स्मरण झालं पाहिजे. देहाच्या निमित्तानी गुरुतत्वाच स्मरण झालं पाहिजे. देह हे तर त्यांच माध्यम आहे ओ . कोणत्या देहातून कोणाला काय करून घ्यायचं तो त्यांचा विषय आहे ओ. पण त्या देहाच्या माध्यातून जेव्हा परमेश्वर स्वतः बोलतो आणि तो काही सांगतो तेव्हा कोणाच्या देहातून बोलतो हे गौण आहे पण काय बोलतो हे महत्त्वाच आहे. काय आदेश केला, काय उपदेश केला हे समजण महत्त्वाच आहे. आणि म्हणून जवळ-जवळ साडेचार हजार प्रबोधन तयार आहेत. जरूर तुम्ही व्यवस्थित नियोजन करून ऐकून पहा. ग्रंथांच आपण लिखाण केल कशा करता सोप्या मराठी भाषेत आशयात्मक तुम्हाला त्याच सगळ ज्ञान मिळाल पाहिजे म्हणून आपण आता हा नित्यउपासना हा जो ग्रंथ काढला दिनचर्या कशी असावी , उपासना कशी असावी, दिवस पूर्ण कसा घालवावा ह्याच मार्गदर्शन त्यात केलाय महाराजांनी कारण त्याच आशयात्मक ग्रंथ लिहिले. त्याच अध्ययन करा. आणि आपल्या जीवनामध्ये एक आनंद, समृद्धी , ऐश्वर्य आणि परमेश्वराची भक्ती हे परिपूर्णपणे तुम्हा सर्वाना आजच्या दिवसाच्या निमित्ताने मिळो अशी मी परमेश्वराजवळ सदिच्छा व्यक्त करून माझे हे चार शब्द थांबवतो.

॥ अवधूत चिंतन श्रीगुरुदेव दत्त श्रीस्वामी समर्थ महाराज की जय ॥